

Historisk Stad-Statistik.

Af

Marcus Rubin.

Die Volkszahl deutscher Städte zu Ende des Mittelalters und zu Beginn der Neuzeit. Ein Ueberblick über Stand und Mittel der Forschung von J. Jastrow. R. Gaertners Verlagsbuchhandlung. Berlin 1886. 219 S. 8vo.

Forfatteren til ovennævnte Værk har, som Titlen viser, ikke til Hensigt at give noget nyt Bidrag til den middelalderlige Stad-Statistik, men han vil samle og ordne de Fremstillinger, der indtil Dato have været spredte i historiske og statistiske Tidsskrifter.

Hans Hensigt har endvidere været at ordne Stoffet saaledes, at navnlig Historikerne kunne faa Indblik i det Materiale, Statistikerne paa dette Omraade have tilført den historiske Forskning, og han er den statistiske Videnskab meget taknemlig for, at den har taget Spørgsmaalet om Stædernes Indbyggerantal op til Behandling.

Forf. har, saavidt Anm. kan skønne, opnaaet sin Hensigt at faa samlet, hvad der hidtil er præsteret af den tyske historisk-statistiske Skole paa den historiske Stad-Statistik Omraade, og ikke blot Historikere, men ogsaa Statistkere ville læse Bogen med Udbytte. Dette skyldes mindre Forfatterens systematiske Inddeling af de hidtil gjorte Undersøgelser — efter Beregninger paa Grundlag af enkelte Dele af Befolkningen, saasom Antallet af Værnepligtige, eller Beregninger paa Grundlag af »enkelte Begivenheder«, saasom An-

tallet af Fødsler og Dødsfald — thi denne Inddeling byder i Grunden intet nyt ud over, hvad der ligger lige for, og giver kun Forf. Anledning til en gennemført Systematisering paa tysk Manér; men hvad der har Betydning ogsaa for Statistikere er Forfatterens Sammenholdelse af de forskellige Forskeres Undersøgelser og de Kritiker, disse have rettet mod hverandre.

Det er jo nemlig allerede en ret righoldig Literatur, der i de sidste Aar er voxet op paa dette Omraade. De tidligere Antagelser om, at Middelalderens store Byer skulde have Indbyggerantal, der paa nogen Maade ligne de moderne Byers, ere for længst slaaede til Jorden, og Fjærnelserne af de store Tal fra Fantasierne gør selve Undersøgelserne mere ædruelige og bringer Forfatterne til saa nært som muligt at knytte sig til deres Materiale og ikke jugere ud over, hvad Materialet giver stræng Anledning til.

Men naar det nu ved alle de forskellige Undersøgelser har vist sig, at Middelalderens eller Renæssanceperiodens store Byer kun har Tusinder og Titusinder, hvor Nutidens har Hundredtusinder og Millioner, og naar det endvidere er givet, at til noget nøjagtigt Kundskab om Byernes Størrelse naar vi dog ikke — og ville vi, ifølge Sagens Natur, stedse være afskaaret fra at naa — saa maa, efter Anmelderens Mening, for Fremtiden Opgaven mindre blive at stile alle Undersøgelser hen imod selve Folketallet, end at benytte det Materiale, der i saa Henseende maatte kunne skaffes tilveje, til et saa rigt Kulturbillede som muligt af vedkommende Stad.

Hvis Anmelderen turde tage som Exempel hans egen Undersøgelse om Københavns Befolkningsforhold i Hundredaaret 1630—1730 (Historisk Tidsskrift. 5. R., 3. B.), saa tillægger han selv de meddelte Folketal, der dog altid maa variere med en halv Snes Procent op eller ned, langt mindre Betydning — naar blot Byens omtrentlige Størrelse er konstateret — end de Bidrag, som Udskrifterne af Kirkebøgerne have givet med Hensyn til Indvandringens Størrelse, Tyskernes og Militærets Betydning for Byen, Reak-

tionen imod Pest- og imod Ildebrandsødelæggelser osv. Anm. mener, at paa disse Omraader, hvor man kan skabe sig et Billede af Forholdene, uden at have statistiske Data i moderne, exakt Betydning af Ordet, dér er det navnlig, at den statistiske Videnskab ved sine historisk-statistiske Undersøgelser og sin Methode har tilført Historien Oplysninger af Betydning, og paa dette Omraade er der endnu vide Marker at opdyrke.

Selv om man derfor gennem Talopgivelserne af Antallet af Huse, af Antallet af Skattepligtige, af Fattige, af Vaabenføre, af Fødsler, Ægteskaber og Dødsfald osv. ikke skulde kunne samle tilstrækkeligt Materiale til at bestemme Folketallet nøjagtigt, saa er det dog af megen Vigtighed at samle disse Data. Det er Forskellen imellem den Maade, hvorpaa Historikerne i Reglen ere gaaede frem, og den Methode, som Statistikerne anvende, der turde være det afgørende Udbytte, som Historikerne skal have af Statistikernes Bestræbelser. Har en Historiker tidligere skullet bevise, at i forrige eller forforrige Aarhundrede fulgte Daaben saa nær efter Fødslen som muligt, saa har han i Reglen nøjedes med at anføre en Række Citater fra Memoirer og Levnedbeskrivelser, han har omhyggelig udplukket her en Bemærkning i et trykt Værk, hist en Passus i et Brev — men han har mindre faldet paa at skaffe sig Massemateriale ved f. Ex. at gaa Kirkebøgerne igennem, og da behandle dette Materiale efter statistiske, rationelle Regler.

Det er aabenbart, at en saadan Fremgangsmaade ikke kan gennemføres, hvor der absolut intet Massemateriale foreligger. Men de tyske Statistikere have paavist, at der rundt om i Stads- og Provinsarkiverne i Virkeligheden foreligger rige Skatte, som det er Tiden til at hæve. De have allerede med Iver paabegyndt Arbejdet, og de have ved deres omhyggelige, indbyrdes Kritik gjort Begyndelsen til at skabe Metoder for Behandlingen af dette ejendommelige Stof: de for-moderne Materialsamlinger. Thi det forstaar sig af sig selv, at den Maade, hvorpaa man behandler Nutidsmateriale, maa modificeres ved Behandlingen af

tidligere Tidens Materiale, og dette staar atter i Forbindelse med Undersøgelsernes Formaal, idet man, paa den ene Side, ved Beskæftigelse med Fortidens Materiale maa lægge Vægt paa Data, som ved Nutidsstatistik vilde have ringere Betydning, fordi man her ad langt lettere Veje kan faa de tilsvarende Forhold belyste, paa den anden Side ved Hjælp af dette Materiale kan belyse Tilstande, som man har langt vanskeligere ved at faa paalideligt Nutidsmateriale til, fordi de moderne Forhold ere mere indviklede og Befolkningens Leven og Færden er mere uregelmæssig og mindre underkastet Baand og Regler baade fra Sædvanens — Folkets egen — og fra det Offentliges Side (jfr. saaledes Betydningen af, at man i gamle Dage virkelig benyttede og var fuldstændig knyttet til den Sognekirke, hvor man boede, og derved til dens Kirkebøger, medens dette nu ikke er Tilfælde eller at Ind- og Udførsel af Varer fra en Stad og i det hele Stadens Forbrug var langt lettere at bestemme end nu, eller at Erhvervsstatistiken for en stor Del vilde kunne foretages paa Grundlag af Lavsprotokollerne osv. osv.).

Det foreliggende Arbejde, der har til Formaal at knytte Statistikere og Historikere sammen til fælles Løsning af de mange Opgaver, der foreligge paa dette Omraade, er derfor et meget fortjenstfuldt Arbejde. Selve dets Sammenstillinger af, hvad der hidtil er gjort og af det rigtige og det mindre vellykkede i de hidtil fremkomne Studier ere lærerige, og om end, som sagt, den systematiske Inddeling af de anvendte Metoder for at lære selve Folketallet at kende synes Anm. mindre frugtbringende, saa vil Bogen sikkert give mange Impulser til nye Studier af historisk-statistisk Art, og megen Vejledning til, hvilke Veje man skal gaa, hvilke Veje man skal undgaa, hvilket Maal man skal sætte sig, og navnlig hvilke Frugter man kan plukke paa Vejen.

Anm. er ganske enig med Forf. i, at det vilde have stor Betydning at gøre Kirkebøgerne til Genstand for omhyggelige Undersøgelser. For Danmarks Vedkommende gaa Kirkebøgerne tilbage til Begyndelsen af det sextende Aarhundrede, og der findes sikkert rundt om i Landets

Købstadarkiver, Kirker og Præstegaarde endnu ret fuldstændige Samlinger af dem. Skulde det ikke være paa Tide, at der udstraktes en beskyttende Haand over dette uerstattelige Materiale? Naar man ser, hvormeget der anvendes paa arkæologiske Undersøgelser, paa smaa og store Fortidslevninger fra urgamle Tider, paa alskens Breve, Pergamentsamlinger og Tryksager helt op til Nutiden — hvorfor samler man da ikke i Tide sammen paa ét Sted eller indregistrerer de vigtigste Hjælpebidler til Kendskabet til Befolkningens Leven og Færden i de sidste 300 Aar, Fortegnelserne over dens Fødsels-, Ægteskabs- og Dødsforhold? Dette er Kulturmomenter, som der i Sandhed burde fredes om, og da nu Historikerne i de senere Aar jo delvis ere blevne Statistikere, og Statistikere efter Evne ogsaa giver sig af med historiske Undersøgelser, saa burde det i første Række blive dem en Fællesopgave at faa reddet, hvad reddes kunde, af det endnu tilstedeværende historisk-statistiske Materiale.
